

Az EME szakosztályaiban több mint 150 előadás hangzott el, felölelve a humán és természettudományok, valamint az orvosi, műszaki, matematikai és agrártudományok számos történeti vonatkozású, valamint időszerű kérdését.

Az előadásokat mindenhol hozzászólások és viták követték.

Az EME 4. tudomány napi rendezvénye az erdélyi magyar tudományosság kiemelkedő eseménye volt azért is, mert a résztvevők a magyar tudományos kutatás élvonalát reprezentálják. Nem mellékes, hogy az előadók a különböző erdélyi tudományos műhelyeket is képviselték

A rendezvény támogatásáért ezúttal is köszönet illeti az MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottságát.

Újvári Mária

Közlemény az MTA Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottságának üléséről

A Magyar Tudományos Akadémia Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottsága 2006. március 8-án Kolozsvárt ülésezett. Az ülés házigazdája az Erdélyi Múzeum-Egyesület volt. A Bizottságot Berényi Dénes elnök vezette.

A délelőtti hivatalos gyűlést követően a délután folyamán kerekasztal-megbeszélésre került sor, amelyen a meghívott intézmények képviselőiben felszólaltak: Egyed Ákos, Benedek József, Bíró A. Zoltán, Brassai Zoltán, Péntek János, Jakó Zsigmond, Nagy László, Pozsony Ferenc, Salat Levente, Szabó Bálint, Veres Valér. A megbeszélés témáját a romániai magyar tudomány helyzete képezte.

Ezt követően Horváth Gyula *A magyar regionális tudomány műhelyei a Kárpát-medencében*, valamint Kiss Tamás, Tóth Pál Péter *Népességfogyás és népességpótlás* című előadása hangzott el.

Mind a kerekasztal-megbeszélést, mind az előadásokat élénk vita követte.

A napi munka eredményeit Berényi Dénes akadémikus foglalta össze.

Egyed Ákos megnyitóbeszéde a Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottságának Kolozsvárt rendezett ülésén

Elhangzott 2006. március 8-án az EME székházában

Tisztelt Elnök Úr, Tisztelt megjelentek!

Közismert, hogy az 1989 előtti évtizedekben magyar nyelvű tudományművelés intézményes formában a határon túli Kárpát-medencei régiókban nem létezett, vagy elenyésző volt. Viszont nem kis számban dolgoztak olyan magyar kutatók különböző tudományos intézményekben, akik lelkiismeretük parancsára hallgatva kutatták saját nemzeti kultúrájuk múltját vagy jelenét, avagy saját tudományszakuk terén igyekeztek a magyarországi tudományossággal kapcsolatot tartani. De mindezek foszlányos igyekezetek voltak a nagy űrben.

Az 1989-es események óta eltelt 15 évben azonban jelentős változások következtek be a Kárpát-medencében, a Magyarország mai határain kívül élő magyarság tudománysszervezetében. Ezek a változások pozitív eredményekben mérhetők, s nagyrészt a Magyar Tudományos

Akadémia kezdeményezésével jöttek létre. A szervezőmunkát az 1996-ban létrehozott Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottság vállalta magára, s indította el a magyar tudományosság integrációs folyamatát, egységének helyreállításáért. Ennek legfőbb eszköze az a támogatáspolitikai volt, amely szerény kezdetektől fokozatosan alakult ki s vált jelentőssé mind a magyar–magyar kapcsolatok terén, mind a szorosabban vett magyar tudományos közéletben. Manapság a határon túli magyar tudományművelők nagy része valamilyen szálon és formában kötődik az anyaországi tudományosság intézményrendszeréhez, amelyben a Magyar Tudományos Akadémiának meghatározó szerepe van. Ma a „határon túli” Kárpát-medencei országokban számos magyar tudományos intézmény, műhely, tudományos társaság, felsőfokú oktatási intézmény működik. Ezek ismertek, felsorolásuktól eltekinthetünk. Legyen szabad mégis megemlítenem, hogy 15 felvidéki (szlovákiai), 8 kárpátaljai (ukrajnai), 9 délvidéki (szerbiai), 1 horvátországi, 2 szlovéniai s 45 erdélyi (romániai), összesen mintegy 80 határon túli tudományos vagy kulturális intézmény kérte akkreditálását az MTA titkárságán. Meg kell próbálnunk azt, hogy összképet alakítsunk ki a mai, eléggé képlékeny, kiforratlan helyzetről. Ez a számvetés azért is fontos, hogy lehetőség nyíljon a jövő tervezésére. Nézetemet néhány pontban kívánom összegezni.

A szóban forgó régiókban – eredetüket, jellegüket, rendeltetésüket, szervezettségüket, anyagi (finanszírozási) helyzetüket tekintve – különböző típust képviselő szerveződések találunk. Ezek – egy-két kivételtől eltekintve – új, alig néhány éves alapítások, következőképpen még nem sikerült kialakítaniuk profiljukat, de keresik annak lehetőségét.

Jellegük tekintetében három alaptípust különíthetünk el:

1. amelyek *önálló* tudományos intézményként működnek,
2. amelyek ún. *háttérintézményei* más intézményeknek, például az egyetemeknek. Ezek szintén tudományos műhelyek, de nem önálló intézmények (itt nem a jogi státusra gondolunk). És
3. olyan szerveződések, amelyek *tudományegyetemi keretben működnek* (a katedrák keretében).

Rendeltetésük szerint vannak:

- a) tudományos kutatást folytató, illetve
- b) konferenciaszervező, tudománynépszerűsítő intézmények.

Szervezettségüket tekintve vannak:

- c) összetett szervezeti struktúrával rendelkező, illetve
- d) egysíkú, egy célra szakosodott szervezetek, vannak országos és helyi szerveződések.

Finanszírozás tekintetében találunk olyan intézményeket,

- a) amelyek teljes egészében vagy majdnem egészében a magyar pályázató rendszer, illetve az MTA támogatásával tartják fenn magukat, és
- b) olyanokat, amelyek a hazai alapokból működnek, de magyar támogatásra is igényt tartanak.

Természetesen tiszta típus alig van, a legtöbben megtalálhatók – különböző mértékben – más típusok jellegzetességei is, itt *a hangsúly éppen a különböző arányokra tevődik*.

Más tekintetben vannak társadalomtudományokkal, illetve természettudományokkal és műszaki tudományokkal foglalkozó intézmények és olyanok, amelyek ezzel is, azzal is foglalkoznak.

A természettudományi műhelyek önálló magyar intézményekként infrastrukturális hiányok miatt csak kivételes esetekben tudnak eredményesen működni. A társadalomtudományi kutatással foglalkozó intézetek fennállhatnak saját önálló szerkezettel is.

Csak ízelítőt adtunk az előbbiekből arról a sokféleségről, tarkaságról, amely a határon túli magyar tudományosság intézményi struktúráját jellemzi; azért tartottam szükségesnek kitérni erre, hogy világosabban lássuk ezt a sokféleséget felmutató, sok bizonytalanságot tartalmazó helyzetet, amelyben valamiféle biztosabb értékrendet kell kialakítani. (Ez a munka – mint közismert – az MTA Külföldi Tudományosság irodáján néhány éve folyik.)

A határon túli tudományosság fenntartására mind a már Unió-taggá vált, mind a várományos, mind az egyelőre azon kívül rekedő országok magyarságának szüksége van. Azokat az aktuális tudományos feladatokat, amelyek a külhoni intézetekre s tudóstársadalomra hárulnak, a legeredményesebben nagyrészt otthon lehet elvégezni. Gondolok a kultúránk értékeinek védelmére és a további értékteremtő tudományos, oktatói és nevelői munkára. A külső és belső feltételek változását figyelembe véve úgy látjuk, eljött az ideje annak, hogy újragondoljuk a határon túli magyar tudományos műhelyek reális értékrendszerét, stratégiai feladatait és az ehhez igazított finanszírozási rendszert. Az önszerveződés folyamatai hevében szétforgácsolt műhelyek helyén valószínűleg célszerűbb lenne regionális kutatóközpontok kialakítása és az ehhez igazodó finanszírozás. Olyan időszerű teendők ezek, amelyeket az európai integráció nyújtotta lehetőségek jobb kihasználása és az egyetemes magyar tudományosság jövője érdekében valószínűleg el kell végezni.

Ezt az MTA tudománypolitikája azzal viheti előbbre, hogy valóban tudományos teljesítményre képes intézmények fejlesztését támogatja.

Milyen tudománypolitikát, támogatáspolitikát szeretnénk?

Közismert, hogy a tudományos kutatás olyan jellegű tevékenység, amelynek elengedhetetlen tényezője a folyamatosság. A kutatási tevékenység sajátosságai miatt az esetek többségében nem igazítható naptári évre vonatkozó költségvetéshez. Ezért a kutatási folyamatok kényszerű megszakitása forráshiány miatt vagy felaprózása az eredményeket vetheti vissza hosszú időre. Ezért az egyéves, pláne féléves támogatások, pályázatok helyett hosszabb távú, legalább 3 éves időszakra kiírt pályázatok segítenék az intézményeket a hosszú távú tervek megfogalmazásában s azok megvalósításában.

A tudománypolitika feladata: közreműködés a folyamatos és hatékony kutatói munka feltételrendszerének megteremtésében, érteve ezen mind a személyi, mind a tárgyi (infrastrukturális) feltételeket.

Az eredmények értékelésének szempontjait is tovább lehetne és kellene finomítani. A legtöbb értékelés figyelmen kívül hagyja azt, hogy vannak olyan intézmények, amelyek előbbre viszik a magyar tudomány ügyét azzal, hogy maradandó értékű tudományos műveket alkotnak, és azzal is, hogy központjai, élteitői a magyar tudományos közéletnek. A munka minősége lehet a legfőbb mérce. Nem kerülhető meg a tudományművelés társadalmi hasznosulásának kérdése, de hogyan mérhető az. Vajon figyelmen kívül hagyható a tudományos művek mellett a nagyszámú, ún. szélesebb közönségnek szóló írás és előadás akár a szokásos keretekben, kisebb közönség előtt elhangzó vagy a média közvetítésével az egész magyar érdeklődő közönséghez eljuttatott formában? Kisebbségi helyzetben a tudománynépszerűsítésnek fokozott szerepe van az öntudat zavarainak oszlatásában, a kisebbségi ellensúlyozására gondolok, a nemzeti önismeret által.

Mindezt azért kellett szövegezzem, mert az eddigi felmérések eszköztárából a fenti formák nagyrészt kimaradtak. A tudomány a média csatornáin keresztül hozzájárulhat a közműveltség terjesztéséhez. Hagyomány és újítás együtt segítkezik abban, hogy a tudomány iránti megbecsülés és igény fokozódjék a társadalomban.

Az eredményességnél maradva: az eddigi felmérések az eredményességet illetően nem mindig számoltak a teljesebb valósággal. Sajnálattal vettük tudomásul például, hogy az EME tudományos könyveinek listája kimaradt az egyik olyan kiadványból, amelyet a határon túli

bizottság kezdeményezett. De szólhatnék a *Támogatás és hasznosulás* című kötetéről is, amely sok tekintetben igen jó munka, számos meggondolandó alternatívát tartalmaz, de majdnem teljesen megfeledezett azokról a tudományos műhelyekről, amelyek önállóak, nem hátterei valamely egyetemnek.

Nem elhanyagolható szempont az sem, hogy az egyes régiókban működő intézmények nem állnak rendszeres kapcsolatban egymással, együttműködés helyett gyakran versengés tapasztalható közöttük; az együttműködés csak kivételes. A helyzet jobbítása érdekében talán meg kellene alakítani a különböző határon túli régiók tudományos tanácsait, országonként külön-külön. Ezek az együttműködések ügyét segítenék a munkamegosztás által, és a Magyar Tudományosság Külföldön Elnöki Bizottságának munkáját is eredményesebbé tehetnék.

Végül röviden az Erdélyi Múzeum-Egyesületről.

Az EME 1859-ben alakult meg társadalmi összefogással, gróf Mikó Imre vezetésével és hármas céllal. Ezek: a) a múzeum felállítása, tudományos gyűjtemények létrehozása, b) a gyűjtemények feldolgozása, c) a tudomány és kultúra magyar nyelven való művelése.

Néhány év alatt az EME valóban nagy gyűjteményeket hozott létre; ezeket az 1872-ben alapított kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem rendelkezésére bocsátotta a magyar kormánnyal kötött szerződés alapján. Az EME-t 1950-ben más magyar s néhány román és szász civil szervezettel együtt betiltotta a román kormány, vagyonát a kolozsvári Wass Otilia-féle házzal együtt eltulajdonította. A gyűjtemények ma 8 kolozsvári intézmény használatában vannak; korábbi székházát sem sikerült még visszaszerezni.

Az 1990-ben újjáalakult Erdélyi Múzeum-Egyesület civil szervezetként fejt ki működését. Jelenlegi tagságában van 15 MTA külső tag, mintegy 250 tagunk szerezte meg a tudományok doktora fokozatot. Az orvosdoktorok száma mintegy 700. Az összes tagok (tisztelési, rendes, pártoló) száma mintegy 3000.

Az EME struktúrája:

1. *Elnökség*, amely társadalmi munkában dolgozik
2. *Szakosztályok*
 1. Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Szakosztály
 2. Természettudományi Szakosztály
 3. Orvos- és Gyógyszerészettudományi Szakosztály
 4. Jog-, Közgazdaság- és Társadalomtudományi Szakosztály
 5. Műszaki Tudományok Szakosztálya
 6. Matematikai és Informatikai Szakosztály
 7. Agrártudományi Szakosztály
3. Az EME *Kutatóintézete* 12 főállású kutatóval; az intézetet igazgató vezeti a Tudományos Tanács ellenőrzése mellett.
4. Tudományos *Könyvtár* és *Kézirattári* részleg, *Kiadóműhely*, amely évente 8–10 kötetet jelent meg; köztük egyre több a saját kutatók által írt könyv.

Főbb programok:

1. Erdély középkori és kora újkori történeti forrásainak feltárása és kiadása
2. Erdély legújabb kori történetének kutatása
3. Az *Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár* szerkesztése
4. A *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* szerkesztése

5. Erdély történeti régióinak komplex kutatása s az eredmények kiadása
6. Az erdélyi tudományos örökség feltárása, különös tekintettel az EME megalakulásának közelgő 150. évfordulójára
7. Az erdélyi magyar tudományos élet szervezése, a *Magyar Tudomány Napja Erdélyben* konferencia évenkénti megtartása
8. A tudományos utánpótlás-neveléshez való hozzájárulás
9. Tudományos ismeretterjesztés

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület 2006. évi közgyűlése

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület 2006. március 11-én tartotta tisztújító közgyűlését Kolozsvárott, a Protestáns Teológiai Intézet dísztermében. Az Egyesület 141 tagja vett részt a rendezvényen. A napirenden szerepelt az elnöki beszéd, a határozatképesség megállapítása a jelenléti ívek alapján, a főtitkári jelentés kiegészítései, a gazdasági tanácsos 2005. évi beszámolója és a 2006. évi költségvetés, az ellenőri, a jogtanácsosi jelentés és a folyó évre vonatkozó tevékenységi tervek ismertetése, a jelentések megvitatása, elfogadása. Továbbá az Alapszabály módosításának megvitatása és elfogadása, a Kutatóintézet szervezeti szabályzatának megvitatása és elfogadása, határozat gyűjteményeink visszaigényléséről, a Teleki József-díj ismertetése és átadása, Mikó Imre emlékplakettek átadása, alapító tag oklevelek átadása, az elnökség és a választmány egyharmadának megújítása.

Egyed Ákos elnök üdvözölte az egybegyűlteket és köszöntötte a vendégeket, akik megtisztelték jelenlétükkel a Közgyűlést: Lipták András és Fekete Károlyt, az MTA debreceni bizottsága képviselőjében, Ludányi Horváth Attila magyar konzult, Monok Istvánt, az OSZK főigazgatóját, a Gróf Mikó Imre Alapítvány elnökét, Geréb Zsoltot, a Partiumi Egyetem rektorát, Kónya Hamar Sándor képviselőt, Garda Dezső képviselőt, Kerekes Sándor tanácsost, Gulya János göttingai professzort, Őrsi Juliannát, a Túrkevei Kulturális Egyesület elnökét, Szilágyi Pált, a Sapientia EMTE rektorát, Juhász Tamást, a Protestáns Teológiai Intézet rektorát. Megállapította, hogy a Közgyűlés határozatképes, és megnyitotta a 2006. évi tisztújító Közgyűlést.

A főtitkári, gazdasági ellenőri és jogtanácsosi jelentések meghallgatását élénk vita követte. A jelentések megvitatása, majd kiegészítése után a Közgyűlés elfogadta azokat.

Sipos Gábor ismertette az Alapszabályzat módosításának szükségességét, és a következő változtatásokat javasolta: 3.§. Az EME tudományos szakosztályait kiegészíteni a tavaly alakult 6. Matematikai és Informatikai és a 7. Agrártudományi Szakosztályokkal. 23.§. b) Két alelnök helyett négy alelnök. 25.§. Az alelnökök az egyesület meghatározott munkaterületeit felügyelik. 29.§. A Választmány 23 tagból áll. A Közgyűlés egyhangúan elfogadta az Alapszabályzat változtatásait.

Határozat született az EME államosított gyűjteményeinek visszaigényléséről; az elfogadott nyilatkozatot eljuttatjuk a sajtó képviselőinek, hazai és magyarországi egyetemek, intézmények vezetőségének, valamint annak román változatát a gyűjtemények kezelőinek.

A gyűlés következő része ünnepélyes hangulatban folytatódott.

Monok István, a Gróf Mikó Imre Alapítvány elnöke kifejtette: örvendetes számára, hogy ismét sikerült egy tudományos díjat alapítani.

Sipos Gábor felolvasta a Teleki József-díj alapítólevelét:

A Gróf Mikó Imre Alapítvány és az Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME) Teleki József emlékére és tiszteletére egy róla elnevezett díj alapítását határozta el abból a célból, hogy ezzel kritikai fórumot, seregszemlét teremtsen az erdélyi, a máramarosi, a partiumi, a bánáti és a romá-